

**УСТУРАИ ҶОМИ ҶАМ ДАР
НАЗМИ ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛ***Курбанзода Мохрӯ Курбан, докторанти (PhD)
кафедраи адабиёти муосири тоҷики МДТ «ДДХ
ба номи акад.Б.Гафуров» (Тоҷикистон, Хуҷанд)***МИФ О ЧАШЕ ДЖАМА В ПОЭЗИИ
ВРЕМЁН НЕЗАВИСИМОСТИ***Курбанзода Мохру Курбан, докторант (PhD)
кафедры современной таджикской литературы
филологии ГОУ “ХГУ имени акад. Б.
Гафурова”(Таджикистан, Худжанд)***THE MYTH OF JOMI JAM IN THE
POETRY OF THE INDEPENDENCE
PERIOD***Qurbanzoda Mohru Qurban, a Second Year PhD
Student Philology Department, SEI “KhSU named
after acad. B.Gafurov”(Tajikistan, Dushanbe)*

Калидвожаҳо: устура, Ҷоми Ҷам, Ҷамишед, шеър, шоир, ҷоми ҷаҳоннамо, Оинаи Искандар, Ҷоми Кайхусрав, иҷтимоӣ, худшиносӣ

Мақола ба таҳқиқи корбурди устураи Ҷоми Ҷам дар назми замони истиқлол бахшида шудааст. Муаллиф дар заминаи омӯзиши сарчашмаҳои гуногун хусусияти Ҷоми Ҷам ва умумияту тафовути онро бо ҷомҳои дигар муайян кардааст. Зикр карда шудааст, ки дар адабиёти форсу тоҷик устураи Ҷамишед ҷиҳати истифодаи фаровон нисбат ба устураҳои дигар мавқеи муҳим дошта, муҷибӣ пайдоиши устураҳои ҷадид, баҳусус, устураи Ҷоми Ҷам гардидааст. Ҷоми Ҷам дар эҷодиёти шоирони маъруфи адабиёти классикӣ таҷассумгари маъноҳои ҷоми шароб, ҷоми ҷаҳонбин ва дили инсонӣ комил буда, дар назми давраи истиқлол низ ба ҳамин маънӣ низ истифода шудааст. Шоирони давраи истиқлол Лоиқ Шералӣ, Бозор Собир, Гулрухсор, Гулназар Келдӣ, Рустами Ваҳҳоб, Салимишо Ҳалимишо, Фарзона, Раҳмат Назрӣ ва дигарон орзу ва талаби доштани Ҷоми Ҷамро намуда, аз он беитар барои ифодаи масъалаҳои иҷтимоӣ, таърихӣ, худшиносии миллӣ, ваҳдати ягонагӣ баҳраманд гардидаанд. Муҳаққиқ ба хулосае омадааст, ки Ҷоми Ҷам ҳам дар шеъри суннатӣ ва ҳам дар шеъри нав фаровон корбаст гардида, дар тасвири шоирон муаррифгари ҳақиқати таърихӣест, ки инсон тавассути он асли худ ва ҳақиқати ҳаётро пайдо менамояд, ба илм комёб мегардад. Ҳамчунин доштани Ҷом далели бузургӣ ва шукуҳу шаҳомат буда, дар баробари ин ифодагари бебақоиву нопойдорӣ низ ҳаст.

Ключевые слова: миф, чаша Джамшеда, Джамшед, поэзия, поэт, чаша мира, Зеркало Александра, Чаша Кайхусрава, социальный, самопознание

Статья посвящена исследованию использования мифа о чаше Джамы в поэзии времён независимости. На основе изучения различных источников автор выделяет особенности чаши Джамы и его общность и отличия от других чаш. Отмечается, что в персидской и таджикской литературе миф о Джамшеде занимал важное место по сравнению с другими мифами и чаще использовался, чем другие, послужив основой для новых мифов, в частности, мифа о Чаше Джамы. Чаша Джамы в творчестве известных поэтов классической литературы олицетворяет чашу вина, чашу мировоззрения и сердца совершенного человека, в этом же смысле он употреблялся и в поэзии периода независимости. Поэты периода независимости Лоик Шерали, Базар Сабир, Гулрухсар, Гулназар Келди, Рустам Ваххоб, Салимишо Ҳалимишо, Фарзана, Раҳмат Назри и другие хотели больше использовать “чашу Джамы” для выражения социальных, исторических вопросов, национального самосознания и единства. Исследователь приходит к выводу, что чаша Джамы обильно использовалась как в традиционной, так и в новой поэзии, и представляет историческую истину в изображении поэтов, посредством которой человек находит свое происхождение и истину жизни и преуспевает в науке, а также обладание чашей является свидетельством величия и великолетия.

Key words: myth, Jam’s Cup, Jamshed, poet, poetry, cup of world view, Mirror of Iskandar, Cup of Kaykhusrav, social, self-knowledge.

The article dwells on investigation using of Jam Cup in the poetry of the independence period. Based on the study of various sources, the author underscored that the characteristics of the Jam’s Cup and its commonality and difference with other cups. The article shows that in Persian-Tajik literature, the myth of Jamshed has an important position compared to other cups due to its widespread use, and it has become the reason for the appearance of new cups, in particular, the Jam’s Cup. In the works of the famous poets of classical literature, Jam’s Cup is the embodiment of the meanings of the wine cup, the world-viewing cup and the heart of a perfect human being, and it was also used in the poetry of the independence period

in the same sense. The poets in the period of independence, Loiқ Sherali, Bozor Sobir, Gulruksor, Gulnazar Keldi, Rustami Wahhob, Salimsho Halimsho, Farzona, Rahmat Nazri and others, dreamed and demanded to have Jam Cup and enjoyed it mostly for expressing social, historical, national self-awareness and unity. The author came to the conclusion that Jam's Cup is widely used both in traditional poetry and in new poetry, and in the poets' images it represents the historical truth through which a person finds his origin and the truth of life, succeeds in science. Also, holding the cup is a proof of greatness and glory, and at the same time, it is also a symbol of immortality and impermanence.

Дар адабиёти форсу тоҷик устураи Чамшед ба сабаби истифодаи фаровон нисбат ба устураҳои дигар мавқеи муҳим дорад, ки ин мучиби пайдоиши устураҳои чаҳид дар атрофи он гардидааст. Яке аз онҳо ин устураи Чоми Чам аст, ки дар фарҳангномаҳо [2,с.7] чоми чаҳоннамо, чоми гетинамо, чоми чаҳонбин, чоми оламбин, чоми чаҳоноро тафсир гардида, дар эҷодиёти шуарои дирӯзу имрӯз ба касрат мавриди истифода шудааст. Ин чомро, ки тибқи сарчашмаҳо аҳволи олам ва рози ҳафт фалакро баён мекард, ба Чам ё Чамшед нисбат додаанд. Муҳаммад Чаъфари Ёҳаққӣ дар “Фарҳанги асотир ва дostonвораҳо” оид ба иртиботи чом бо Чам чунин ибрози андеша кардааст, ки “бинобар бархе ривоёт (“Маздаясно”, “Наврӯзнама”) пайдоиши май ба замони Чамшед марбут мешавад. Ҳамин масъала мучиби мулозимаи (нисбати) чом бо Чамшед ва пайдоиши таркиби “Чоми Чам” дар маънии зоҳирӣ ва ирфонӣ он дар адаби форсӣ шудааст” [2,с.1069]. Дар адабиёти форсу тоҷик Фирдавсӣ, Ҳофиз, Саной, Ҳоконӣ, Хайём, Мавлоно, Аттор ва монади инҳо Чоми Чамро ба маъниҳои чоми шароб, чоми чаҳонбин, чоми гетинамо ва дар офаридаҳои ирфониву фалсафӣ ба маънии дил, дили инсонӣ комил қорбасти кардаанд. Масалан, “Ҳофиз ҳама чизро дар «чоми май» ёфта, «акси руҳи ёр»-ро «дар пиёла» ва чамоли маъбудӣ азалиро дар ойинаи мастию шӯр мушоҳида кардааст” [2, с.1083]. Саной бошад ба ақидаи муҳаққиқ Н. Нуров “Чоми Чам”-ро ба маънии дил, дили ҳақнамои солиқ мавриди истифода қарор додааст [9, с.111]. Талмеҳи ин чомро ҳам дар адабиёти классикӣ ва ҳам муосир мо метавонем дар анвои мухталифи шеър новобаста аз мавзӯву мундариҷа пайдо намоем. Устод Лохутӣ дар ин маврид чунин ибрози назар намудааст, ки “Адибони форсизабон тавонистаанд дар мисоли “Чоми Чам” як образи фарогир ва чомеъро ба вучуд биёранд, ки тамоми маънавият ва шукӯҳи фарҳангу адаби чандҳазорсолаи худро ба воситаи он таҷассуми бадеӣ бахшанд ва адибони Шӯравӣ низ бо пайравӣ аз ин намуна бояд чунин образи пурмаъно ва чомеъеро эҷод кунанд, ки тамоми дастовардҳои халқҳои Шӯравиро фаро бигирад” [2, с.1197]. Тимсоли зиёди ин устура дар адабиёти тоҷики нимаи дувуми садаи ХХ ба назар мерасад, яъне, эҳёи воқеии дубораи ин устураро дар назми навини тоҷикӣ аз даҳаи шасти қарни гузашта метавон мушоҳида кард. Аз даҳаи ҳаштод ба баъд истифодаи ин устура ба ҳаддест, ки метавон онро пуристифодатарин ва маънавитарин образ ё устураи ғаёл дар назми солҳои охири тоҷикӣ номид. Воқеан, тимсоли Чоми Чам дар ашъори худи Лохутӣ низ бештар ба назар мерасад

Қатрае дидам, ки дар вай ҳафт дарё мудғам аст,

Ҳамчу ин олам ба ҳар кӯяш ҳазорон олам аст.

Чоми чам қардам қиёсаи, лек чун дидам дар ӯ,

Чоми Чам аксе дар он бошад, на ӯ чоми Чам аст [5, с.153].

Чоиз ба зикр аст, ки харчанд қорбурди тимсоли Чоми Чам дар адабиёти шуравӣ оғоз гардидааст, вале дар замони Истиқлол таваҷҷуҳ ба он бештар шудааст. Ба назар мерасад, ки хар як шоир орзу чунин чом дорад, чун “Чамшед аз ғайзи ин чом ба огоҳӣ, дониш, чаҳонбинӣ ва ғайбдонӣ даст ёфта буд- чизе ки башар ташнаи он аст. Бузургтарин вижагии Чамшед тавоноӣ аз истифодаи ин чом буд ва тафовути умдаи он бо дигарон дар доштан ва баҳраманд шудан аз он аст. Чамшед бо чом Чамшед аст варна бе “чом” ҳеҷ аст. Шукӯҳ, ҷалол ва тахту тоҷи ӯ низ дар гарави “чоми чаҳонбин аст”. Бинобар ин хар каси дигар ҳам ки бо чом дастдошта, Чами рӯзгори хеш аст” [6, с.142]. Қобили зикр аст, ки талаби Чоми Чам дар ашъори шоирони классикӣ зиёд ба назар расида, ин анъана дар адабиёти муосир низ идомат пайдо кардааст. Лоиқ Шералӣ дар шеъри «Решаи ман, асли ман» ба хоҳири шодмонии дили ношоди худ талаби Чоми Чам мекунад. Мақсади шоир бо ба даст овардани Чоми Чам шинохту маърифати мероси ниёгон, арзишҳои муқаддаси ориёӣҳо ва арҷгузорӣ ба онҳост:

Нури чоми Чам бияфкан бар дилам,

Шодмон кун ин дили ношоди ман... [18,с.600].

Чун Чоми Чам рози ҳафт фалаку ду дунёро нишон меод, Фарзона дар силсилаи шеъри “Паёми ниёгон” дар шеъре зерини “Ҳофиз” аз тариқи ӯ Чоми Чамро таманно дошта,

мехоҳад аз розу аҷоиботи олам, гардиши дунё, низоми зиндагӣ огоҳӣ ёфта, дар илм комёб гардад.

*Соқӣ, Ҷоми Ҷаме дех, ки ҷаҳонбин бошем,
Дар бәсе муъҷиза кашшофи нахустин бошем.
Гардиши ҷарх бубинему низоми анҷум,
Илм дарёст, биёед, гуҳарчин бошем [13, с. 67].*

Шоир Гулназар низ ба воситаи ин ҷом мехоҳад ба гузаштаи дур нигарад, таърихро саҳфагардон кунад. Ӯ хостори “Ҷоми Ҷам” ба хотири зинда нигоҳ доштани ҳофизаи таърихии миллат аст. Дар байти зер “Ҷоми Ҷам” ба маънои ҷоми ҷаҳоннамо омада, шоир хоҳиш дорад, ки тавассути он аз таърихи пурифтихори худ огоҳ бошему имрӯзро кадр намоем.

*Ин замон, к-аз даст шуд тоҷи Каю тахти Кубод,
Боз гардон, лоақал, ё Раб, маро Ҷоми Ҷаме [3, с. 172].*

Рустами Ваҳоб низ чунин ҷомро орзу дорад:

*Ало, соқӣ, Ҷоми Ҷамам орзуст,
Ҷам он Раҳшу он Рустамам орзуст [1, с. 30].*

Вале донишманди маъруф Муҳаммадсурури Мавлоӣ бар ин ақида аст, ки “Ҷар касе аз ин ҷом наметавонад бинӯшад, зеро ҷоми ҷам ба латофат ва ҳассосият оинаест, ки бо андак “оҳе” қадар мешавад, пас барои нӯшидан аз ин ҷом ва баҳра ёфтани аз ғайби он синаи пок аз ҷар гуна олоише бояд дошт варна камтарин олуудагӣ дар оинаи ин ҷом намудор мешавад” [6, с. 143]. Ҷамчунин барои доштани Ҷоми Ҷам истеъдод ва завқи идроки баланде лозим ва ҷар бебасаре наметавонад соҳиби ин “ҷом” бошад. Шоира Гулруҳсор ба ҳақимию донотарошии ҳамзамон назари танқидӣ дошта, бо талмеҳи ин устура кинояи нишонрасе мекунад:

*Ҷар масти аласт вориси Ҷоми Ҷам аст,
Ҷар носара асрори азал донанда [10, с. 70].*

Ё Искандари Раҳмон гуфтааст:

*Оҳ, эй Худой, дидаи бинои халқ ку?
Кӯрони вақт соҳиби он Ҷоми Ҷам шуданд [20].*

Дар фарҳангҳои асотирӣ давраи салтанати Ҷамшед ҳамчун асри тиллоӣ зикр шуда, таназзули он боиси аз даст рафтани асри тиллоӣ гаштааст [7]. Фарзона низ ба таърихи дури гузашта назар меафканад. Таассуф меҳӯрад, ки баъд аз ғуруби давлати Ҷамшед, (ин ҷо шикасти Ҷоми Ҷам ба ҳамин маънӣ омадааст) офтоби Аҷам низ ғуруб кард:

*Ба пардаҳои гулӯям ҳамезанад нохун
Ғаҳе сиришки ҳақире, гаҳи дигар фарёд.
Шикаст Ҷоми Ҷаму мурд офтоби Аҷам,
Дареги шикасти Ҷомӣ, ки меравад бар бод [13, с. 71].*

Инъикоси масъалаҳои иҷтимоӣ дар “Ҷоми Ҷам”

Шоирони давраи истиқлол дар ифодаи мазмунҳои шигифтангези хеш аз ин тимсоли асотирӣ, ки аллакай куҳанулгу шудааст талмеҳ намуда, ба ин васила кӯшидаанд, ки ба ҳаллу фасли масоили иҷтимоиву маънавии замон даст ёфта бошанд. Яке аз масъалаҳои муҳими иҷтимоӣ то андозае дур ва ноогоҳ мондани насли нав аз тамаддун ва мероси фарҳангии худ аст, ки боиси таассуф ва нигаронист. Ин масоил аз мадди назари шоирон дур намонда, онҳо кӯшиш ба харҷ дода истодаанд, ки дар шеърӣ муосир аз фарҳангу тамаддуни бостон ёд кунанд ва хотираи таърихро бедор намоянд. Шоира Гулруҳсор бо талмеҳ намудани ин таъбири асотирӣ насли имрӯзро барои ноогоҳӣ аз асли хеш, бетафовутӣ ба таърихи бою пурифтихори худ ва пос надоштани он маҳкум мекунад. Сабки ифодаи шоира тезу нишонрас буда, оҳангнокие хосеро доро аст, таъсири руҳии он хонандаро бетафовут гузошта наметавонад:

*То даме вориси бечораи Ҷамшед туй,
Дар лаби миллати ман Ҷоми Ҷаме гирён аст [10, с. 70].*

**

*Анҷуман аз самари ҳарза фароғат хоҳад,
Бенасиби фараҳ аз хуни разу Ҷоми Ҷам аст... [10, с. 142].*

Ё ин ки дар ҳамин мазмун Рустами Ваҳоб гуфтааст:

*Ҷоми Ҷам дар канору дида ба хоб,
Бо ҷаҳонтоб хоб ҳайф бувад [1, с. 172].*

Дар замони муосир дар воқеъ масъалаҳои худшиносӣ, ахлоқиву маънавий, аз байн рафтани шарму ҳаё, эҳтироми ҳамдигар, арҷ нагузоштан ба мероси ниёгон мубрам ба ҳисоб рафта, шоирони соҳибсабки мо Лоику Фарзона ин муамморо бо корбурди таркиби асотирии Ҷоми Ҷам ва санъатҳои бадеии рамзу киноя бозгӯӣ кардаанд:

*Бо чӣ нозам, ки дигар мояи нозам ҳам нест,
Бо чӣ фаҳрам? Бо сафолин шудани Ҷоми Ҷамам [14,с.167].*

*Аҷаб набвад, ки шакли зиштиро мазмуни зебоест,
Зи қачқули гадо гарчи наёби соғари Ҷамшиед [16,с.166].*

*Оинаи одӣ маро кай Ҷоми Ҷам хоҳад шудан,
То кай ба худ мебингарам, чашми ҷаҳонбинам қучост [13,с.157].*

*Кош, будам охирин Ҷоми Ҷаме андар Аҷам,
Оташи қудсии сугдонро мучассам будаме [16,с.141].*

*Аз асли ориён оре намондааст,
Аз Ҷоми Ҷам ба мо як қуҳнаҷома монд [18,с.742].*

Шоирони маъруфи тоҷик Гулназар бошад дар масъалаи худшиносии миллий бо талмеҳи ин таъбири асотирӣ равиши дигареро интихоб мекунад. Ӯ ба имрӯзиён расонидан мехоҳад, ки онҳо бевосита соҳиби ин “ҷом”, вориси шахсиятҳои бузурге ҳастанд, ки ин ватанро бунёд, ҳифз ва дар роҳаш ҷон супурдаанд:

*Эй харидорони таърих
В-эй ҳаводорони таърих!
- Тоҷи Кайковус тоҷи иффату имон бувад,
Баҳри мӯҳтоҷони ин сарват басо арзон бувад.
- Ҷоми Ҷамшиед аст чун хуршед дар дасти шумо,
Баъд аз ин дигар набошад марг дар қасди шумо [3, с.202].*

Яъне, ин ҷоми ҷаҳоннамоест, ки чун хуршед ҳақиқати таърихи пурифтихору фарҳанги оломшумули миллати тоҷикро мучалло мекунад, ки аз бинанда тақозои дарку маърифат мехоҳад. Чуноне ки болотар қайд кардем, яке аз маъноҳои ҷом огоҳӣ, дониш, ҷаҳонбинӣ, шукӯҳу ҷалол ва ҳам дили поку беолоиш аст, яъне доштани ин ҷом соҳиб гардидан ба чунин сифатҳо буда, ҳатто марг бар қасди он истода наметавонад. Дар шеъри дигари Гулназар низ Ҷоми Ҷам ҷоми ҳақиқатнамо, таърихнамое ҳаст, ки ҳамчун омочгоҳи санги кинаву адоват тасвир ёфтааст. Вақте ба он назар меафканед, аз сарнавишти талху сиёҳи Рустам, саргардониву ранҷҳои Сино ва дигар заҷрҳои аҷдодони худ воқиф мешавед. Ба таъбири эҳсосангези шоир воӣ тоҷик, воӣ тоҷик мехонед:

*Ҷоми Ҷам омочгоҳи санги кин аст,
Нақши Рустам аз қазо нақши замин аст,
Суӣ гурбат раҳ кашад Синоӣ тоҷик,
Воӣ тоҷик, воӣ тоҷик [3,с.121].*

Дар шеъри «Хуросони бузург» аз ҷониби шоир Лоик Шералӣ барои таъкиди решаҳои ягонаи таърихӣ ва фарҳангу тамаддун доштани мардуми форснаҷод талмеҳи намудани Ҷоми Ҷам ба мавқеъ буда, аз маҳорати тасвирпардозии баланд ва ҷаҳонбинии хоси ӯ дарак медиҳад. Шоир маънии фарохеро бо истифодаи як тимсоли асотирӣ дар як байт ихтисос кардааст:

*Чу аз як Ҷоми Ҷам ҳастем,
Аз як Ҷоми Ҷам мастем [18,с.320].*

Ба вуқӯ омадани ҷанги даҳшатноки шаҳрвандӣ вазъи руҳию равонӣ ё ин ки моддию маънавии мардумро хароб гардонид. Расидан ба сулҳу ваҳдати миллий орзуи ҳар як нафари тоҷикистонӣ буд. Дар шеъри «Сокинома ё чакомаи Ваҳдат»-и Фарзона Ҷоми Ҷам ба маънии дорой, сарват, шуқуҳу шаҳомат омадааст. Шоира ба мардуми бечора аз Худованд раҳму шафқатро илтиҷо дошта, ишора ба он мекунад, ки дар назди халқи бечора на бузургию шаҳомат ва на ҳасири хассин муҳим, балки оромиш, ваҳдату ягонӣ волотарин неъмат аст:

*Худо, раҳмат овар ба қавми фақир,
Ки на Ҷоми Ҷам бошадаш, на ҳасир [15,с.254].
Ҷоми Ҷам -дил, дили инсонӣ комил*

“Мафхуми воқеии «Ҷоми Ҷам» дар ирфон дили поку вораста ва ботини ойинасони ориф аст, ки олитарин вазифаи ин ҷоми ҳақиқатнамо дарки таҷаллиёти илоҳӣ ва қабули инъикоси ҷамоли маъшуқа ва наззора бар руҳсори беҳичоби ўст” [2, с.1083]. Ба- ин хотир шоирони бузурги гузаштаи мо тавассути ин “ҷом” ҷӯёи дил, дили инсонии комил шудаанд. Дар адабиёти форсӣ ба маъниҳои ирфониву фалсафӣ зиёд истифода шудани “Ҷом Ҷам”-ро муҳаққиқ К.А. Билик дар мақолаи “Устура дар бораи ҷоми тафаккур” (Миф о чаше созерцания) таҳқиқ кардааст. Тибқи хулосаҳои ӯ аз ҷониби шоирони орифи адабиёти классикии форсу тоҷик мафхуми ҷоми тафаккур бар асоси асотири Зардуштӣ дар бораи Ҷамшед, ки ҷоми ҷодугарӣ дошта, он ба ҳамаи саволҳои посух меод, истифода шудааст. Ҷоми шароб бисёр маъниҳои рамзӣ дорад. Он рамзи дониш, тақдир, ҳаёти инсон, руҳи ӯ, баҳусус руҳе, ки меҳодад бо Худо муттаҳид шавад, ақли дӯст, муҳаббат ва оби зиндари дорад [19]. Адибони имрӯз низ дар пайравӣ ба онҳо хостаанд ҳар як инсон аз ин “ҷом” асли худ ва ҳақиқати ҳаётро дарёбад. Шоир Рустами Ваҳоб инро чунин ифода кардааст:

*Туро реша дар ҳафт пушти замин аст,
Ҷам аз ҷоми Ҷам дар кафат офтобе...
Ки бинӣ дар анвори ӯ асли худро,
Ки дар партаваши ҳамгинонро биёбӣ.
На тифлӣ, на овораи дашту ҳомун,
Чу дунё қадимӣ, абадро хитобӣ.
Ҷаҳонро ба бедориш ту ниёзест,
Хушо, к-аз ту хезад дигар инқилобе [1, с.306].*

Шоира Фарзон аз забони ҳайратзадае ба василаи Ҷоми Ҷам меҳодад аз асл, сиришт ва симони воқеии мардум огоҳ гардад:

*Кош, ман Ҷоми Ҷаме меодштам, то нек бинам
Асли мардумро, ки чист.
Кош, медонистам, он минбарнишини хуштакаллум
Дард дорад ё тухидаст [15, с. 315].*

Ҷамшед тавассути ин ҷом аз сирру асрори ду ҷаҳон огоҳӣ ёфтааст. Салимшо Ҳалимшо низ дар шеъри «Ин ҷаҳон ҷоми Ҷам аст» меҳодад маънии ҳаёт, арзи ҳастии инсон, ҷаҳони пур аз розҳои ӯ, ҳолати ботинӣ ва умқи андешаҳои кашф намояд. Ҷаҳонро ба ҷоми асроромези Ҷам ташбеҳ мекунад:

*Ин ҷаҳон гар ба ҳақиқат нигари ҷоми Ҷам аст,
Ки гаҳе ҷому гаҳе Ҷам бувад ин пайкари мо [11, с.61].*

Агар дар мисраи аввал дунё ба ҷоми асроромез мушобеҳ шуда бошад, дар мисраи дуюм “ҷом” ба маънии беарзишӣ ва бебақои инсон ва “Ҷам” бошад мафхуми бузургӣ ва ҳашаматро ифода кардааст. Дар байти охири шеър шоир ба хулосае мерасад, ки новобаста аз ҳама чиз асрори инсон ҳоло кашф нашудааст:

*Ҷилваи пардаи розем ба сад эҷозе,
Кист донад ба ҷаҳон мӯҷизаи довари мо?! [11, с.62].*

Ҷоми Ҷам ва ҷомҳои дигар. Дар адабиёти форсу тоҷик ва сарчашмаҳои фарзияҳои вучуддоранд, ки гӯё ин ҷом ба Кайхусрав, Искандару Хизр ва Сулаймон низ иртибот дорад. Доир ба алоқамандӣ, умумияту тафовути Ҷоми Ҷам ва ҷомҳои дигар мо аз “Фарҳанги асотир ва дostonвораҳо”-и Муҳаммад Ҷаъфарӣ Ёҳаққӣ [2] ва “Авасто ва мероси фарҳангии тоҷикон”-и Нуралӣ Нуров [9] метавонем маълумоти муфассал ба даст орем. Ҷамчунин дар ин маврид дар мақолаи “Ҷамшед ва Ҷоми Ҷаҳоннамо” [21] таҳқиқоти ҷолибе ба анҷом расида, ба паҳлуҳои бахсталаби ин устура равшанӣ андохтааст шудааст. Вобаста ба масоили мазкур профессор Нуралӣ Нуров чунин андаша дорад: “Дар адабиёти форсӣ ва ҳам адаби ирфонӣ гоҳо ин таркиб ба василаи ибораҳои Ҷоми ҷаҳоннамо, Ҷоми гетинамо, Ҷоми ҷаҳонбин ва ғайра ба қор рафтааст, ки реша дар маънии аслии ҳамон Ҷоми Ҷам дорад” [9, с.112]. Сарфи назар аз он ки умумияти зиёде байни асотири «Ойинаи Искандарӣ» ва «Ҷоми Ҷам» вучуд дорад ва гоҳе ин ду устураро омехта мекунанд, аммо ба ҳар навъе дар адабиёти форсии тоҷикӣ асолат ва абъоди маънавии Ҷоми Ҷам бештар будааст, яъне таваҷҷуҳи бештар ба ҷанбаи маънавии устураи Ҷоми Ҷам будааст [2, с.1196]. Қобили таъкид аст, ки ақидаҳои болозикр бештар дар заминаи офаридаҳои Саной, Ҳофиз, Бедилу Хайём, Туғрал ба миён омада, ҳамчун ба қор гирифтани Ҷоми Ҷам ва ҷомҳои дигар боиси ба вучуд омадани бахсҳои зиёд гардидаанд. Аммо дар адабиёти давраи истиқлол мо ба ин тарзи нигоҳи бахсталаб рӯ ба рӯ нагардида, балки

мавридҳои гуногуни истифодаи устураҳои “чоми ҷаҳонбин” “Оинаи Искандар”, “Оби Хизр” ё “Оби Ҳаёт” ва “Ангуштари Сулаймон”-ро дарёфт намудем:

*Қасрҳое сохтаам аз орзуҳоям,
Ки сутуну хиштҳои ҷумла тиллоист.
Ганҷи Қоруну эҳсони Ҳотамам хуш нест,
Ҷоми Ҷамшеду ойинаи Искандарам намефорад,
Мон, ки дар хонаи чаҳми ту монам [3, с. 251].*

*Бар сарам сангсори тундар шуд,
Оташафшон пари Самандар шуд.
Равшани дар нигоҳи ман таркид,
Пора Оинаи Сикандар шуд [8, с. 140].*

*Эй он, ки бичӯйӣ гуҳар аз абри баҳор,
Хоҳам, ки ба дарё бирасӣ охири кор.
Як умр, ки оби Хизр ҷустӣ ба умед,
Ҷустӣ ту магар Хизри Худоро як бор?! [17, с. 554]*

*Зи мавҷи Ваҳш берун мешавад хуршеди исётиқлол,
Зиҳӣ чоми ҷаҳонбин дар кафи Ҷамшеди истиқлол [1, с. 168].*

Ибрази ин матлаб, ки шоирони имрӯз низ дар инъискоси масъалаҳои маънавий тавассути устураи мазкур комёб гардидаанд, ба маврид аст. Бояд гуфт, ки ҳар як устура аз ҷониби адибон дар ҳама давр барои инъискоси вазъи замон истифода мегардад, бо таъҷиб ба истеъдоду маҳорати шоиру нависанда маъниҳои навро касб мекунад. Яке аз маъниҳои тозаи устураи Ҷоми Ҷам дар назми истиқлол ин ифодагарӣ масъалаҳои иҷтимоӣ ва худшиносӣ будани он аст.

Ҳамин тавр, тимсоли Ҷоми Ҷам дар эҷодиёти шоирони маъруфи адабиёти классикӣ таҷассумгари маъноҳои чоми шароб, чоми ҷаҳонбин ва ҷоме, ки дили инсонии комил буда, дар назми истиқлол низ идомат пайдо кардааст. Шоирони давраи истиқлол Бозор Собир, Гулрухсор, Фарзона, Гулназар Келдӣ, Рустами Ваҳҳоб, Салимшо Ҳалимшо ва дигарон орзу ва талаби доштани Ҷоми Ҷамро намуда, аз он бештар барои ифодаи масъалаҳои иҷтимоӣ, таърихӣ, худшиносии миллӣ, ваҳдати ягонагӣ баҳраманд гардидаанд. Шоирон барои огоҳ намудани ҷомеаи имрӯз аз таърихи пурифтихори миллат, хушдор додани онҳо ҷиҳати такрор накардани воқеоти нангини таърихӣ, дурӣ ҷустан аз амалҳои ношоиста ба ин тимсол масал задаанд. Метавон ибраз дошт, ки Ҷоми Ҷам дар шеърҳои шоирони имрӯз муаррифгари ҳақиқати таърихӣ аст, ҷомест, ки инсон тавассути он асли худ ва ҳақиқати ҳаётро пайдо менамояд, ба илм комёб мегардад, ҷомест, ки доштани он далели бузургӣ ва шукуҳу шахомат буда, дар баробари ин ифодагари бебақоиву нопадидорӣ низ ҳаст.

ПАЙНАВИШТ:

1. Ваҳҳоб, Р. Қаламрави Хуршед/ Р. Ваҳҳоб. - Душанбе. 2020- 420 с.
2. Ёҳаққӣ, М. Фарҳанги асотир ва дostonвораҳо дар адабиёти форсӣ/ М. Ёҳаққӣ. – Душанбе: Нашриёти Бухоро, 2014.– 1219с.
3. Келдӣ, Г. Дар чодари сафеди маҳтобӣ [гулчини ашъор]/ Г. Келдӣ. - Душанбе: Адиб, 2015.-320 с.
4. Қаноат, М. Осори мунтахаб. Ҷилди якум/ М. Қаноат. - Душанбе: Адиб, 1989.-213 с.
5. Лоҳутӣ, А. Куллиёт, ҷилди 1/ А. Лоҳутӣ.-Душанбе: Адиб, 2010- 572 с.
6. Мавлоӣ, М. Таҷаллии устура дар шеъри Ҳофиз/ М. Мавлоӣ. -Тӯс: Саҳҳоми илм, 1348.-430 с.
7. Мифи народоми мира. Энциклопедия.-Москва: Советская Энциклопедия, 2008.-1147 с.
8. Назрӣ, Р. Лангар (Мунтахаби ашъор)/ Р. Назрӣ. – Душанбе: Адиб, – 2021 352 с.
9. Нурув, Н. Авасто ва мероси фарҳангии тоҷикон/ Н. Нурув. – Хучанд: Нури маърифат, 2001.– 161с.
10. Сафиева, Г. Офтоб дар соя. (Дафтари - ғазал)/ Г. Сафиева. - Душанбе: Адиб, 2016, 160 с.
11. Салимшо, Х. Зодағони хафт тӯфон. Қасидаву рубоӣҳо/ Х. Салимшо. - Душанбе: Адиб, 2006.–256 с.
12. Собир, Б. Лолаҳои сиёҳ [маҷмуаи шеърҳо] / Б. Собир. - Душанбе: Адиб, 1986-122 с.
13. Фарзона. Ояи ишқ. (Шеърҳо)/ Фарзона. – Душанбе: Адиб, 1994.- 176 с.
14. Фарзона. Аргунуни офтоб/ Фарзона. – Душанбе: Адиб, 2020.- 240 с.
15. Фарзона. Ҳама гул ҳама тарона. Дар ду ҷилд. Ҷилди якум/ Фарзона. - Хучанд: Хуросон-Медиа, - 2014.-504 с.